

potuisti, et tamen pene ubique tacere noluisti. Sed cum in aliis tam multa dixeris, causæ quæ inter nos agitur non necessaria, et tempus loquendo consumpseris; gratiæ tibi agendæ sunt, ubi nonnulla sic vidisti te refutare non posse, ut ea malles summo silentio præterire.

LIBER II¹.

Refelluntur singillatim quæ in Collatione Maximinus dixit ultima sua disputatione, cujus disputationis suæ prolixitate respondendi tempus tunc eripuit Augustino.

PRÆFATIO.

Res jam postulat, ut in eo quod reliquum est, opitulante Domino, impleam promissionem meam. In Operis quippe hujus exordio, Prius, inquam, ostendam refellere te non potuisse quæ dixi: deinde, quantum necessarium videbitur, ego refellam quæ ipse dixisti. Quia ergo sicut adjuvante Deo potui, ostendi ea quæ dixi non te potuisse refellere; superest ut ea quæ dixisti, ego refellam, sicut Deo adjuvante potnero. Priores itaque prosecutiones tuas, quibus continuo reddidi meas, in hac disputatione quæ nunc a me suscepta est, non retractabo: illam vero ultimam tam prolixam, ut mihi die illo spatium responsionis auferret, ita redarguam, si voluerit qui nos regit, ut acquiescas lumini veritatis, si contentionis tenebras non amaveris. Imprimis ergo superflua tua detraham necessitati responsionis meæ. Causa quippe inter nos agitur, utrum Pater et Filius et Spiritus sanctus diversæ, ut vos dicitis, an potius, ut nos dicimus, unius sit ejusdemque substantiæ, unusque Deus sit ipsa Trinitas, cum conveniat inter nos Patrem non esse qui est Filius, nec Filium esse qui est Pater, nec Patrem esse vel Filium qui Spiritus sanctus est. Quidquid igitur tanta tuæ prosecutionis prolixitate dixisti, unde ostenderes alium esse Patrem, alium esse Filium, alium esse Spiritum sanctum;

¹ *Alias Tertius.*

quando nobiscum agitis, superfluum prorsus esse cognosce: et si tibi expugnandi occurrerint Sabelliani, in eos ista nobis vobisque communia, si placet, arma converte. Multa etiam locutus es, ut probares magnum Deum esse Dominum Jesum Christum: hoc quid ad nos, cum hoc dicamus et nos? Laudes quoque Spiritus sancti magnas verasque fudisti: sed nos eas augere possumus, non negare: non itaque opus erat, ut eas contra nos diceres, quas dicimus tecum. Christum sedere ad dexteram Patris, nonne pariter confitemur? Quod tamen testimoniis divinatorum Eloquiorum sic probare voluisti, tanquam id alicubi negaremus. Christum in carne venisse, utrique novimus et tenemus: sic adhibuisti ut hoc doceres divina testimonia, tanquam repugnemus. Hæc et alia quæ suis ostendam locis, in quibus operam supervacua contrivisti, ut moras necteres, tempusque produceres, commemorando attingere debeo, non redarguere disputando.

I. « Dicis me auxilio principum munitum non loqui secundum timorem Dei: » cum scias nobis esse præceptum orare pro regibus, ut in agnitionem veniant veritatis¹: quod in quibusdam esse impletum, nos Deo agimus gratias, vos doletis. Verba autem nostra recte intelligentibus indicant, quis nostrum loquatur secundum timorem Dei, utrum qui sic laudat Deum Patrem, ut ad ejus laudem referat, quod sibi Filium generavit æqualem; an qui sic genitorem dehonestat et genitum, ut et illum dicat non potuisse gignere per omnia sui similem filium, et istum dicat non degenerasse jam natum, sed degenerem natum.

II. « Dicis vos Christum colere, ut Deum omnis creaturæ, cui flectitur omne genu, cœlestium, terrestrium et infernorum: » quem tamen Deo Patri esse non vultis

¹ 1 Tim. ii, 2.

æqualem, quia « Hoc Pater ei donavit: » ait enim Apostolus: « Propter quod et Deus eum exaltavit, et donavit ei » nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu » omne genu flectatur, etc. » Nec quæritis cui donaverit, utrum homini, an Deo. Quomodo enim donaverit, evidenter apparet. « Humiliavit, inquit, semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod » et Deus eum exaltavit, et donavit ei nomen quod est » super omne nomen¹. » Si ergo propterea donavit ei nomen quod est super omne nomen, quia factus est obediens usque ad mortem crucis; numquid antequam hoc fieret, non erat altus Dei Filius Deus, Dei Verbum, Deus apud Deum; sed posteaquam propter hoc exaltatus est, qua factus est obediens usque ad mortem crucis, tunc cœpit esse altus Dei Filius, unicus Dei, Deus, tunc cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc illi ergo donatum est ut homini, secundum quem Filius factus est obediens usque ad mortem crucis, quod jam habebat idem ipse Dei Filius, Deus de Deo natus æqualis.

III. Objicis mihi, quod dicam « Spiritum sanctum æqualem esse Filio. » Dico plane. « Da, inquis, testimonia, ubi adoratur Spiritus sanctus. » Ut video, hinc eum vis ostendi æqualem Christo, si adoratur ut Christus. Jam ergo confitere Christum Patri æqualem, quem tu ipse adorari confiteris ut Patrem. Quales autem homines estis, quam religiosæ humilitatis, qui Spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis: « Littera occidit, » Spiritus autem vivificat²? » Non vultis ergo adorare, quem vivificare animas non negatis: cum pater Abraham homines adoraverit, quia concesserunt ei monumentum ubi poneret mortuæ corpus uxoris. Sic enim scriptum est:

¹ Philip. ii, 8, 9. — ² 2 Cor. iii, 6.

« Venit autem Abraham plangere Saram et lugere : et » surrexit Abraham de supra mortem ejus, et dixit filiis » Heth : Peregrinus et advena sum ego vobiscum, date » ergo mihi possessionem monumenti, ubi sepeliam mor- » tuum meum. Responderunt autem filii Heth ad Abraham » dicentes: Absit hoc, domine : audi nunc et nos : Rex a » Deo tu es in nobis; in electis monumentis nostris sepeli » mortuum tuum; nemo enim nostrum prohibet te a mo- » numento suo, ut sepelias mortuum tuum ibi. Surgens » autem Abraham adoravit plebem filiorum Heth¹. » Et vos Spiritum sanctum non permittitis adorari, ut ipsi Dei gratiæ remaneatis ingrati. Sed, « Da, inquis, testi- » monia ubi adoratur Spiritus sanctus : » quasi non ex iis quæ legimus, aliqua etiam quæ non legimus, intelligamus. Sed ne quærere multa compellar, tu ubi legisti Patrem Deum ingenitum vel innatum? Et tamen verum est. Quod vero aliquoties dixisti, etiam Filio esse incomparabilem Patrem, nec legis, nec verum est. Si autem religionem qua colitur Deus, sicut dignum est cogitares, multo plus esse cerneres quod habet Spiritus sanctus templum, quam si eum legeres adoratum. Et homines enim, sicut supra docui, a sanctis novimus adoratos : templum vero non est factum ab hominibus, nisi aut vero Deo, sicut Salomon fecit; aut eis qui pro diis habentur, sicut gentes quæ ignorant Deum. Spiritus autem sanctus, quod cum magno honore de Deo dictum est, non in manufactis templis habitat², sed corpus nostrum templum est Spiritus sancti³. Et ne corpora nostra contempnas, membra sunt Christi⁴. Qualis ergo Deus, cui templum ædificatur, et a Deo, et de membris Dei?

IV. « Dicis Christum esse in dextera Dei, et interpel-

¹ Gen. xxiii, 2-7. — ² Act. xvii, 24. — ³ 1 Cor. vi, 19. — ⁴ Ibid. 15.

lare pro nobis⁴. » Quod cur nobis objicis, si cum non solum Deum, verumetiam hominem agnoscis? Quid te igitur adjuvat, quod sedere ad dexteram Patris assidue legitur? Quid nobis, non quidem inanibus testimoniis, sed tamen inaniter, probare niteris quod fatemur?

V. « Dicis vos Spiritum sanctum competenter honorare ut doctorem, ut ducatorem, ut illuminatorem, ut sanctificatorem; Christum colere, ut creatorem; Patrem cum sincera devotione adorare, ut auctorem. » Si auctorem propterea dicis Patrem, quia de ipso est Filius, non est autem ipse de Filio; et quia de illo et de Filio sic procedit Spiritus sanctus, ut ipse hoc dederit Filio gignendo eum talem, ut etiam de ipso procedat Spiritus sanctus: si creatorem sic dicis Filium, ut creatorem non neges Patrem nec Spiritum sanctum: si denique Spiritum sanctum sic dicis doctorem, ducatorem, illuminatorem, sanctificatorem, ut hæc opera nec Patri audeas auferre nec Filio: ista tua etiam nostra sint verba. Si autem talia tibi idola ponis in corde, ut duos facias deos, unum majorem, id est, Patrem, alium minorem, id est, Filium; Spiritum vero sanctum ita omnium trium minimum fingas, ut nec Deum nuncupare digneris: non hæc est nostra fides, quoniam non est christiana fides, ac per hoc nec fides. Etiam hoc tibi ignoscimus, quod imperite usus verbo, « Christum significasti ad terrena descendisse contagia. » Et quia hoc in te corrigere volui, ut scires contagia quomodo appellare debeamus: « Calumnias esse istas dicis, et eas de philosophicæ artis instructione venire » arbitraris. Sufficit mihi quod ita putasti Christum ad terrena descendisse contagia, ut tamen confitereris nullum habuisse peccatum.

VI. Illud sane quod commemoravi, partus animalium

⁴ Rom. viii, 34.

quæ cum terrena sint atque mortalia, hoc tamen gignunt quod ipsa sunt, ut homo hominem, canis canem, puto quod non aspernatus horruisti, sed te aspernari atque horrere finxisti, dicens, « Tam foedam comparationem in illam tantam immensitatem non debuisse produci. » Cur enim hoc dixisti, nisi ne tibi de ipsis corruptibilibus foetibus fauces veritas premeret; et te respirare non sineret, sicut et facit? Quandoquidem creaturam corruptibilem cernitis, hoc quod ipsa est gignere foetum suum, et Deum Patrem omnipotentem creditis non potuisse nisi ejus degenerante natura gignere unicum suum.

VII. Sed dicitis: « Dominus Dominum genuit, Deus Deum genuit, Rex Regem genuit, Creator Creatorem genuit, bonus bonum genuit, sapiens sapientem genuit, clemens clementem, potens potentem. » Si sub his verbis cavere tu putas quod vobis objicitur, non vos credere Deum potuisse gignere id quod est ipse, et ideo dicitis: « Dominus Dominum genuit, Deus Deum genuit, » et cætera: cur ergo sicut dixisti: « Potens potentem, » non dicitis omnipotens omnipotentem? Si quod sentis vis dicere, dic, Dominus major dominum minorem genuit; Deus major deum minorem; Rex major regem minorem; Creatos major creatorem minorem; melior bonum; sapientior sapientem; clementior clementem; potentior potentem. Si autem ista non dicitis, et nihil minus quam Pater habet, Filium habere consentis, cur non dicitis æqualem? Et illa omnia cur non sic percurris, ut dicas: Dominus æqualem Dominum genuit, Deus æqualem Deum, Rex æqualem Regem, Creator æqualem Creatorem, bonus æqualiter bonum, sapiens æqualiter sapientem, clemens æqualiter clementem, potens æqualiter potentem? Si autem negas æqualem, aperte dic de generem. Non enim quem deum minorem de Deo ma-

jore natum esse dicitis, saltem sicut infantem crescere sinitis, ut aliquando suo Patri possit esse æqualis. Ad hoc enim cum perfectum dicitis esse natum, non ut hinc laus ejus cresceret, sed ut minor ejus natura remaneret. Et cum ista sentiatis, sequeris tamen, et dicitis, « Nihil subtraxit Pater in generando Filium. » Quomodo nihil subtraxit in generando Filium, quem non æqualem genuit, sed minorem? An ideo nihil subtraxit, quia nihil eorum quæ gignendo dedit, abstulit genito? Ita sane nihil subtraxit: sed et filiis hominum qui prospere nascuntur, nihil aufert Creator jam natis, quin potius addit, ut accedat crescentibus quod nascentibus defuit. Quid ergo magnum de Patre dixisti erga unicum Filium, qui non ex nihilo vel ex aliqua materia factus, sed ex ipso natus est? Quid magnum est quia non subtraxit quod dedit, si quod dare potuit non dando subtraxit: Ubi est, quod cum invidum non esse dixisti? An forte dare non potuit? Ubi est omnipotentia Dei Patris? Prorsus ad hunc articulum res colligitur, ut Deus Pater æqualem sibi gignere Filium aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, invidus invenitur. Sed utrumque hoc falsum est. Patri igitur Deo Filius verus æqualis est. Si ergo, ut laudas, placet tibi quod a me commemoratum est, « Invisibilia enim ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur¹: » per id quod factum est in creatura visibili, ut parentes id quod ipsi sunt generent, intellige invisibilem nativitatem veri Filii Dei, ne Deum Patrem dicas id quod non est ipse genuisse. Si autem hoc genuit quod est ipse: unam Patris et Filii esse substantiam negare nolite.

VIII. Jamvero sequentia quæ sic connexuisti, ut de cruce vel incarnatione Christi probare nobis velles quod

¹ Rom. I, 20.

pariter credimus : servasti morem tuum , sed nihil tibi ad ista respondens , etiam ego servo promissum meum .

IX. 1°. De invisibili Filio cum ageremus , quem consensusi esse invisibilem secundum divinitatem , qui prius solum Patrem invisibilem esse præsumpseras , ad rem non pertinentia multa dixisti de invisibilibus creaturis : quod poterunt judicare qui legerint . De invisibili Deo inter nos agitur : et hoc est quod quæstionem facit , quia vos invisibilem solum Patrem dictum putatis , ubi Apostolus ait : « Immortali , invisibili soli Deo ¹. » Si dixisset , soli Patri ; difficilius fortasse quæstio solveretur : quia vero dixit : « Soli Deo ; » non est utique contra nos : et Unigenitus quippe in Dei forma , et Spiritus sanctus in sua natura est invisibilis . Unus enim et solus Deus a nobis ipsa Trinitas prædicatur . Quod utrum verum sapiamus , in aliis locis a nobis est demonstratum , et ubi adhuc opus fuerit , demonstrabitur . Nunc in ista quæstione non immerito potest movere , quomodo de solo Deo qui est ipsa Trinitas , dictum sit : « Invisibili soli Deo : » cum sit etiam quædam invisibilis creatura ; propter quod dictum est de Christo , quia in ipso condita sunt omnia , visibilia et invisibilia . Quia ergo sunt dii falsi visibiles , ideo dictum est : « Invisibili soli Deo honor et gloria ². » Etsi enim est creatura invisibilis non tamen deus nobis est . Sed et si non dictum esset : « Soli Deo ; » sed dictum esset : « Regi » autem sæculorum , immortalis , invisibili soli honor et gloria ³ : » quis nisi Deus esset ! Honor ergo et gloria soli Deo , qui Deus invisibilis est , non qui solus invisibilis : quoniam est , ut diximus , et creatura invisibilis . Item quæri potest quomodo dictum sit : « Deum nemo vidit unquam ⁴ : » cum ejusdem Domini verba sint , Nescitis

¹ 1 Tim. 1, 17. — ² Coloss. 1, 16. — ³ 1 Tim. 1, 17. — ⁴ Joan. 1, 18.

quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in coelis est ¹? Quæ sententia vos redarguit , qui nescitis quemadmodum dicatis invisibilem Patrem . Illud autem quod ait : « Non quia Patrem vidit quisquam , nisi » qui est a Deo , hic vidit Patrem ² , » ad homines referri potest quod dictum est : « Quisquam . » Et quia ipse homo erat qui tunc loquebatur in carne , ita hoc dixit , ac si diceret : Non quia Patrem vidit quisquam hominum , nisi ergo : sicut dictum est : « Quis sapiens et intelliget » hæc ³? » Non enim et de sanctis Angelis id accipi potest . Unde Apostolus de invisibili Deo apertius posuit : « Quem nemo hominum vidit , nec videre potest . » Non enim ait , nemo : sed , « Nemo hominum ⁴. » Ubi ostendit quemadmodum intelligi debeat quod dictum est : « Deum nemo vidit unquam ; » id est , nemo hominum : sicut , Nemo ascendit in coelum ⁵ ; cum Angeli soleant illuc ascendere , quia solent inde descendere . Nec tamen Apostolus dixit , Nemo hominum poterit videre Deum : sed , « Nemo potest . » Poterit enim homo , sed tunc cum æternum erit fidelium præmium videre Deum ⁶ . Propter quod Joannes Apostolus : « Dilectissimi , inquit , filii Dei » sumus , et nondum apparuit quod erimus : scimus quia » cum apparuerit , similes ei erimus , quoniam videbimus » eum sicuti est ⁷ . » Quid est ergo quod dicis , solum esse invisibilem Patrem? quod frustra diceres etiamsi a solo Filio videretur . Nunc vero cum divina testentur Eloquia eum videri et ab Angelis , videndum etiam ab hominibus , cum facti fuerint æquales Angelis ⁷ ; quid est ergo quod dicis . Ubi est quod definire ausus es « : Minora videri a » majoribus , majora autem a minoribus non videri? Quod

¹ Math. XVIII, 10. — ² Joan. VI, 46. — ³ Psal. CVI, 43. — ⁴ 1 Tim. VI, 16. — ⁵ Joan. I, 18. — ⁶ 1 Tim. VI, 16. — ⁷ 1 Joan. V, 2. — ⁸ Math. XXI, 30.

quidem postea perdidisti, quando videri a Filio confessus es Patrem, cum et in ipsa substantia divinitatis dicas Filium minorem, Patremque majorem : « Sed quid dicturus es de Angelis, qui semper vident faciem Dei Patris ¹ ? » Numquid propter regulam tuam, quam sine consideratione fixisti, putandi sunt Angeli Patre Deo esse majores ?

2° Sed eleganter te existimas invenisse quod diceres, ubi aisti de Filio : « Vidit ego Patrem, sed vidit incapabilem. » Nec attendis, quia etsi vidit incapabilem, quem sicut putas, capere non potuit; non tamen invisibilem, quem videre potuit. Tu autem nobiscum non de capabili et incapabili, sed de visibili et invisibili, cum ista diceres, disputabas : quia nec Apostolus ait, incapabili; sed ait : « Invisibili soli Deo. » Unde hoc testimonium pro te adhibendum putasti, ut hinc etiam decolorares Filium, tanquam ipse in Dei forma invisibilis non sit. Sed quoniam veritate convictus, et Filium confessus es invisibilem, præparasti tibi, quantum existimo, sic dicere, invisibilis invisibilem genuit : quomodo dixisti : « Potens potentem : » ut cum discutereris, hoc a te quomodo diceretur, responderes, Invisibilior invisibilem genuit, sicut potentior potentem, sapientior sapientem, et cætera tua. Sed quam sapienter ostendisti Filio incapabilem Patrem, Filium vero capabilem Patri. Dixisti enim : « Vidit ergo Patrem, sed vidit incapabilem. Pater autem, inquis, sic videt Filium, ut tenens in sinu suo et habens. » Sic non sapiunt, nisi qui carnaliter sapiunt. Sinum quippe tibi fingis, ut video, aliquam capacitatem majoris Patris, qua Filium minorem capiat atque contineat : sicut hominum corporaliter capit domus, aut sicut sinus nutricis capit infantem. Ergo inter mirabilia Christi et hoc deputabitur, quia in forma servi crevit, et major

¹ Matth. XVIII, 20.

est factus quam in forma Dei fuerat, ut cum prius portaretur in sinu Patris, nunc sedeat ad dexteram Patris. Abjice ista puerilia vel anicularia phantasmata de corde tuo : et sinum Patris ideo dictum accipe, ut intelligatur iste genitus, ille genitor; non ut ille major, hic minor. Nam si incapabilis est Pater, Filius vero incapabilis non est, non veraciter dictum est : « Omnia quæ habet Pater, » mea sunt¹ : » quandoquidem responderi ei potest : Ecce incapabilitatem habet Pater, quæ non est tua. Sed quoniam veraciter dictum est quod veritas dixit : et omnia quæ habet Pater, Filii sunt; non potest non esse Filii quantacumque sit incapabilitas Patris. Et hanc Domini sententiam, ubi ait : « Omnia quæ habet Pater, mea » sunt : » tanquam rectissimam regulam ad vos, sive convincendos, sive quod magis cupimus, corrigendos, per multa adhibere debemus : ut ubicumque aliquid tribuitis Patri quod Filio denegatis, ipsam fidelissimam testem contra errores vestros, vel contra mendacia producamus. Quid opus est autem in eo tibi resistere, quod humanam sapientiam contendis esse visibilem; cum ipsam animam humanam, in qua est utique humana sapientia, invisibilem esse concesseris? Sed quodlibet sentias de universa invisibili creatura, quantum ad Deum pertinet, de quo inter nos agitur, satis tibi demonstratum est non esse solum invisibilem Patrem.

X. 1° Putas Deum Patrem cum Filio et Spiritu sancto unum Deum esse non posse : times enim ne Pater solus non sit unus Deus, sed pars unius Dei qui constat ex tribus. Noli timere, nulla fit partium in deitatis unitate divisio. Unus est Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, hoc est ipsa Trinitas. Unus est Deus de quo dictum est; quia nullus Deus nisi unus : et qui dixit : « Audi, Israël,

¹ Joan. XVI, 15.

« Dominus Deus tuus Dominus unus est ¹. » Cui uni et soli Deo servire nos sine ullo scrupulo agnoscimus, quando audimus et legimus : « Dominum Deum tuum adorabis, » et illi soli servies ². » Ne forte propter hæc verba, Christo cujus membra sumus, vel Spiritui sancto cujus templum sumus ³, servire nolimus, si quod dictum est, Domino Deo tuo soli servies ⁴, sic acceperimus, tanquam de solo Patre, et non de ipsa Trinitate sit dictum. Vos autem, cum quæritur a vobis, quem credatis esse de quo scriptum est : « Dominus Deus tuus Dominus unus est : » Respondetis, Deus Pater est. Itemque cum quæritur de quo Domino Deo dictum sit : « Dominum Deum tuum adorabis, » et illi soli servies : » rursus respondetis, de Deo Patre. Tunc vobis dicitur : Si Dominus Deus noster Dominus unus est, et hic Pater est, quare vos facitis duos dominos deos dicendo etiam Christum esse Dominum Deum? Item si pater est, cui uni Domino Deo ac soli serviendum est, quomodo obtemperatis huic præcepto, qui tanquam Domino Deo servitis et Christo? Neque enim illi soli servit, qui servit et huic. Secundum fidem autem rectam, quicumque ipsam Trinitatem unum Dominum Deum esse nostrum didicimus, profecto cum ei soli ea quæ Deo debetur servitute servimus, Domino Deo soli nos servire confidimus.

2º « Ergo, inquis, Deus Pater pars est Dei? » Absit. Tres enim personæ sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus : et hi tres, quia unius substantiæ sunt, unum sunt, et summe unum sunt, ubi nulla naturarum, nulla est diversitas voluntatum. Si autem natura unum essent, et consensione non essent, non summe unum essent : si vero natura dispares essent, unum non essent. Hi ergo tres, qui unum

¹ 1 Cor. viii, 4, et Deut. vi, 4. — ² Matth. iv, 20. — ³ 1 Cor. vi, 15 et iii, 17. — ⁴ Deut. vi, 13.

sunt propter ineffabilem conjunctionem deitatis, quia ineffabiliter copulantur, unus Deus est. Porro autem Christus una persona est geminæ substantiæ, quia et Deus et homo est. Nec tamen Deus pars hujus personæ dici potest : alioquin Filius Dei Deus antequam susciperet formam servi, non erat totus, et crevit cum homo divinitati ejus accessit. Quod si in una persona absurdissime dicitur, quia pars rei ullius esse non potest Deus ; quanto magis pars Trinitatis esse non potest, quicumque unus in tribus? Deinde ubi ait Apostolus : « Qui adhæret Domino, » unus spiritus est ¹. » Numquid hujus unius pars est Dominus. Si enim hoc dicimus, quid aliud dicere deprehendimur, nisi quod augeatur adhærente homine, et recedente minuatur? in Trinitate igitur quæ Deus est, et Pater Deus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est, et simul hi tres unus Deus : nec hujus Trinitatis tertia pars est unus Deus : nec major pars duo quam unus est ibi ; nec majus aliquid sunt omnes quam singuli? quia spiritualis, non corporalis et magnitudo. « Qui » potest capere, capiat ² : » qui autem non potest, credat, et oret ut quod credit intelligat. Verum est enim quod dicitur per Prophetam : « Nisi credideritis, non » intelligetis ³. »

3º Tu nempe dixisti : « Unum Deum non ex partibus esse compositum. » Et quia de Patre hoc vis intelligi : « Ille, inquis, quod est, virtus est ingenua, simplex. » Et tamen in hac simplici virtute quam multa commemoraveris, vide. Nam superiora verba tua sunt : « Deus Deum genuit, Dominus Dominum genuit, Rex Regem genuit, Creator Creatorem genuit, bonus bonum genuit, sapiens sapientem genuit, clemens clementem, potens potentem. » Cur ergo in virtute simplici, quod est Deus,

¹ 1 Cor. vi, 17. — ² Matth. xix, 12. — ³ Isaï. vii, 9.

non timuisti tot commemorare virtutes? Ut enim omittam quatuor quas loco superiore posuisti, et alias quatuor dicam, quas enuntiare usitatis nominibus possimus: numquid bonitas et sapientia et clementia et potentia partes sunt unius virtutis, quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt: simplex ergo virtus ex partibus constat, et simplex ista virtus te definiente unus est Deus. Unum ergo Deum ex partibus compositum esse dicis? Non dico, inquis? Non sunt ergo partes: et tamen quatuor sunt, et una virtus est, eademque simplex est. Si ergo in una Patris persona, et plura invenis, et partes non invenis: quanto magis Pater et Filius et Spiritus sanctus, et propter individua deitatem unus Deus est, et propter uniuscujusque proprietatem tres personae sunt, et propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt? Virtus est Pater, virtus Filius, virtus Spiritus sanctus. Hoc verum dicis: sed quod virtutem de virtute genitam, et virtutem de virtute procedentem non vis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam et catholicam dicis.

XI. Redis ut quaeras a me, quomodo sit invisibilis Filius, unde jam dixi superius, quod visum est dicendum. Sed « Si ob hoc, inquis, Filius invisibilis a te pronuntiatur, eo quod oculis humanis contemplari non possit, cur non et coelestes Virtutes pariter invisibiles pronuntias, quando nec ipsae obtutibus humanis videri possunt? » Ita hoc dicis, quasi possit ab homine comprehendere quis ille sit modus, quo coelestes Virtutes sunt invisibiles; aut ad hoc quaerendum esse debeamus intenti, dicente Scriptura: « Altiora te ne quaesieris¹. » Quod praecipuum ipse contemnens, ausus es dicere Angelum videri ab Archangelo, Archangelum ab Angelo non videri. Satis sit, quod

¹ Eccli. III, 22.

ostendi non esse consequens, ut ideo credamus in forma Dei visibilem Filium, quia scriptum est: « Invisibili » soli Deo¹. » Quod tu de Patre sic te accipere demonstrabas, tanquam Filius invisibilis non sit, cum eum et invisibilium creatorem Scriptura testetur. Verumtamen restat ut dicas: Ambo quidem invisibiles sunt, id est, et Pater et Filius, sed Pater invisibilior est: ac sic dando aliquid Patri quod non sit Filii, mendacem facias eundem Filium dicentem: « Omnia quae habet Pater, mea » sunt². »

1° Hoc et de potentia sapis, quod scilicet sit quidem potens et Filius, sed potentior Pater Filio: ut auctoribus et doctoribus vobis potuerit potentem potens, nec potuerit omnipotentem gignere omnipotens. Ac per hoc si habet Pater omnipotentiam quam non habet Filius, falsum est quod ait Filius: « Omnia quae habet Pater, mea » sunt. » Deinde si aliquid facit Pater, quod facere non potest Filius, merito dicitur potentior Pater quam Filius: cum vero dicat: « Quaecumque Pater facit, haec et Filius similiter facit³; » nonne melius auditur ipse quam vos, meliusque ipsi creditur docenti quam decipientibus vobis? Sed potentiam Pater, inquis, a nemine, Filius vero accepit a Patre. Fatemur et nos Filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potens: Patri vero potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potentiam Pater Filio, sicut omnia quae habet in substantia sua, gignendo dedit ei quem genuit de substantia sua. Sed quaeritur utrum tantam quanta ipsi est potentiam Pater Filio dederit, an minorem? Si tantam, non solum potentem potens, verumetiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens: si minorem, quomodo omnia quae habet Pater,

¹ 1 Tim. I, 17. — ² Joan. XVI, 15. — ³ Id. v, 19.